Аляксандр Карацееў

НАРОДНЫЯ ДУХАВЫЯ ІНСТРУМЕНТЫ БЕЛАРУСАЎ: ДА ПРАБЛЕМЫ ПАДРЫХТОЎКІ ПРАФЕСІЙНЫХ КАДРАЎ ВЫШЭЙШАЙ КВАЛІФІКАЦЫІ (ў кантэксце духавога мастацтва Беларусі і музычнай педагогікі)

Вывучэнне працэсу падрыхтоўкі кадраў у той ці іншай галіне прафесійнай дзейнасці чалавека заўсёды абумоўлена пошукам такіх галоўных пытанняў, як: 1) роля той ці іншай спецыяльнасці і адпаведнай ёй кваліфікацыі ў жыцці грамадства, яе сацыяльны, эканамічны ці сацыякультурны прэстыж; 2) вызначэнне мэты падрыхтоўкі спецыялістаў у адпаведнасці з сацыяльным патрабаваннем, патрабаваннем часу ці патрабаваннем рынасных умоў; 3) вызначэнне аптымальнага зместу працэсу падрыхтоўкі спецыялістаў; 4)вызначэнне пераліку аптымальных ведаў, навыкаў і уменнях будучых спецыялістаў у адпаведнасці са ўзроўнем іх падрыхтоўкі (сярэдняя ці вышэйшая кваліфікацыя).

Сярод розных спецыяльнасцей у галіне нацыянальная культуры найбольш праблематычна, на наш погляд, складаецца сітуацыя з забеспячэннем творчых мастацкіх калектываў і навучальных устаноў Беларусі выпускнікамі вышэйшай кваліфікацыі па спецыяльнасці 1-16 01 06 – «Духавыя інструменты (па напрамках)» напрамку спецыяльнасці 1-16 01 06 11 – «Духавыя інструменты (народныя)» (мы не разглядаем такое актуальнае пытанне і асобную праблему, як безумоўная неабходнасць фарміравання сістэмы падрыхтоўкі гэтых кадраў у пачатковых і сярэднеспецыяльных установах культуры і мастацтваў рэспублікі). Таму важны этап і адказны момант працэсу падрыхтоўкі будучых спецыялістаў нацыянальнай культуры – гэта адбор і падрыхтоўка абітурыентаў для навучання па гэтай спецыяльнасці [8, с. 81 – 84].

Агляд спецыяльнай літаратуры дазваляе вызначыць, что працэс падрыхтоўкі выканаўцаў на традыцыйных народных духавых музычных інструментах беларусаў у кантэксце духавога мастацтва Беларусі – вельмі складаная з’ява [4, с.138 – 146], якая характарызуецца цэлым шэрагам праблем і актуальных пытанняў [5, с. 375 – 377; 6, с.18 – 21; 7, с. 165 – 166]. Гэтыя праблемы павінны вырашаць спецыялісты-практыкі, якія маюць дастатковы вопыт у сваёй працы. Адзначым, что падрыхтоўка выканаўцаў на народных духавых інструментах з кваліфікацыяй «саліст-выканаўца», «артыст ансамбля», «артыст аркестра», «выкладчык» ў Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і мастацтваў мэтанакіравана ажыццяўляецца з 2000 года. Безумоўна, з мэтай вучэбна-метадычнага забяспечэння гэтага працэсу неабходна было падрыхтаваць адпаведныя выданні, як, напрыклад, гэта мае месца ў Расіі [1]. Адзначым, што такія выданні, у тым ліку і тыпавыя вучэбныя праграмы, на працягу ўсяго перыяду падрыхтоўкі разглядаемых намі спецыялістаў былі надрукаваны, а сярод найбольш фундаментальных з іх з’яўляецца «Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах» у дзвух частках [2; 3]. Безумоўна, дысцыпліна «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты» у працэсе падрыхтоўкі будучых спецыялістаў народна-інструментальнага выканальніцтва на духавых інструментах і адпаведнай педагагічнай дзейнасці з’яўляецца вызначальнай. Менавіта яна спрыяе фарміраванню прафесійных навыкаў студэнтаў, усебаковаму развіццю іх творчай індывідуальнасці, выхаванню на лепшых узорах фальклорнай, народнай класічнай

і сучаснай музыкі, самастойнасці мастацка-вобразнага мыслення. Засваенне студэнтамі сутнасці выканальніцкага майстэрства на народных духавых інструментах прадугледжвае параўнальны аналіз і сувязь з рознымі дысцыплінамі спецыялізацыі: 1)музычна-тэарэтычныя дысцыпліны (сальфеджыо і тэорыя музыкі); 2)агульна-прафесійныя дысцыпліны (народна-інструментальная музычная культура Беларусі; сусветная і нацыянальная этнаарганалогія; нацыянальная і сусветная гісторыя выканаўства на народных духавых інструментах; методыка работы з фальклорным калектывам); 3)творча-практычныя дысцыпліны (народна-аркестравае выканальніцтва; народна-ансамблевае выканальніцтва; інтэрпрытацыя народнай музыкі; рэстаўрацыя і выраб беларускіх народных інструментаў і інш.).

Вывучэнне разглядаемай намі праблемы дазволіла вызначыць галоўную мэту дысцыпліны «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты» – падрыхтоўка прафесійных выканаўцаў на народных духавых музычных інструментах (свістковыя, язычковыя, амбушурныя) і ўдарных інструментах, якія здольны займацца самастойнай творча-выканальніцай дзейнасцю як канцэртны выканаўца, як артыст ансамбля ці аркестра і як выкладчык, якія будуць забяспечыць навучальны працэс па падрыхтоўцы адпаведных выканаўцаў у пачатковых, сярэднеспецыяльных і вышэйшых установах культуры і мастацтваў, а таксама выканаўцаў у сферы аматарскай творчасці.

Асноўнымі задачамі дысцыпліны «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты», на наш погляд, павінны стаць наступныя задачы: 1)атрыманне грунтоўных ведаў у народна-інструментальным кірунку музычнага мастацтва; 2)развіццё адпаведных творча-выканальніцкіх навыкаў і здольнасць у будучай асабістай мастацка-прафесійнай дзейнасці працягваць працэс захавання і развіцця народных традыцый; 3)уменне састаўляць планы самастойнай работы над інструктыўным матэрыялам (практыкаванні, гамы, эцюды, творы); 4)самастойнае вызначэнне ансамблевых ці аркестравых цяжкасцей і ажыццяўленне адпаведнай работы па іх дакладным выкананні; 5)дакладнае ажыццяўленне настройкі таго ці іншага музычнага інструмента з дапамогай цюнара ці фартэпіяна; 6)ажыццяўленне неардынарных творчых эксперыментаў і пошукі найбольш эфектыйных канцэртных увасабленняў народнай традыцыйнай музыкі

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

і сучасных аўтарскіх творах народна-інструментальнага мастацтва; 7)спрыянне сацыякультурнаму прэстыжу народна-інструметальнай спадчыны Беларусі.

За перыяд навучання ва ўніверсітэте па дысцыпліне «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты» студэнты павінны атрымаць тыя грунтоўныя веды, якія цалкам забяспечаць іх прафесійную выканальніцкую і вучэбна-педагагічную падрыхтоўку на свістковых, язычковых і амбушурных беларускіх народных духавых і беларускіх ударных інструментах. Сярод такіх ведаў, у першую чаргу неабходна адзначыць наступныя: 1)класіфікацыя, функцыянальныя і мастацка-выканальніцкія асаблівасці асноўных беларускіх народных духавых інструментаў (тыпалогія; выразна-тэхнічныя магчымасці; строй; дыяпазон, натацыя і г.д.); 2)сутнасць сольнага выканаўства (*solo*; *solo* ў суправаджэнні фартэпіяна; *solo* ў суправаджэнні інструментальнага ансамбля ці капэлы беларускіх народных духавых інструментаў); 3)псіхолага-педагагічныя і арганізацыйна-метадычныя асаблівасці арганізацыі работы па засваенні беларускіх народных духавых інструментаў (выкарыстанне неабходных дыдактычных прынцыпаў у працэсе заняткаў на музычным інструменте; вызначэнне асноўных кірункаў заняткаў, іх змест і адпаведны аб'ём заданняў; выкарыстанне неабходных тэхнічных сродкаў і г.д.); 4)паслядоўнасць этапаў работы над музычнымі творамі (музычна-выканальніцкі аналіз вывучаемых твораў; адпаведны графік вывучэння найбольш складаных фрагментаў выконваемых твораў; асноўные этапы, паслядоўнасць работы над асабістым творам ці іх камбінацыямі); 5)выкананне варыянтаў, трактовак, інтэрпрытацый, рэдакцый, музычных твораў (параўнальны аналіз музычнага матэрыяла); 6)функцыянальныя мастацка-выразныя магчымасці свістковых, язычковых і амбушурных беларускіх народных духавых інструментаў (solo, кантрапункт, музычная арнаментыка і г.д.); 7)сацыякультурныя аспекты і асаблівасці арганізацыі канцэртна-выканальніцкай дзейнасці выканаўцаў на беларускіх народных духавых і ўдарных інструментах (трансліраванне лепшых узораў музычнай спадчыны; удзел у святах, фестывалях, канцэртах беларускага нацыянальнага мастацтва; сцэнічная культура выканаўцы і скасаванне такіх негатыўных з'яў, як сцэнічнае хваляванне, эмацыянальная статычнасць і г.д.).

Неабходна дадаць, што працэс навучання па дысцыпліне «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты» павінен ажыццяўляцца з улікам засваення будучымі спецыялістамі вышэйшай кваліфікацыіі асноўных народных духавых беларускіх духавых інструментаў і фарміраваннем, а таксама ўдасканальваннем у такіх спецыялістаў наступных уменняў: 1)авалоданне асноўнымі элементамі выканальніцкага майстэрства як на базавым інструменце, так і асаблівасцямі выканальніцкіх навыкаў на дадатковых традыцыйных інструментах, уключаючы арганізацыю папярэдняй ранішняй размінкі з мэтай актывізацыі і падрыхтоўкі выканальніцкага апарату (работа над выканальніцкім дыханнем без інструмента, апертура і амбушур, дыяфрагма, асноўная і дадатковая аплікатура); 2)выкананне вызначаных абавязковых ранішніх практыкаванняў на аснове кантрастнага супастаўлення (кантылена і складаныя тэхнічныя камбінацыі). Вырашэнне праблем гукаутварэння, звязаных са спецыфікай кожнага з традыцыйных народных духавых інструментаў. Папярэдняя падрыхтоўка выканальніцкага апарату да аўдыторных заняткаў з выкладчыкам і канцэртмайстрам. Дакладнае выкананне абертонаў; 3)карэктура інтанавання ў працэсе ігры з канцэртмайстрам; 4)збалансаванне дынаміка-акустычнага гучання ў працэсе сумеснага выканання твора ў суправаджэнні фартэпіяна; 5)тэхналогія выканання штрыхоў, прыёмаў і манеры гучання ў залежнасці ад жанравай накіраванасці твораў. Супастаўленне розных штрыхавых камбінацый з мэтай іх дакладнага выканання ці кантрастнага эфекта; 6)дакладнае выкананне метра-рытмічнай структуры (інструктыўны матэрыял, вучэбна-педагагічны ці канцэртны рэпертуар); 7)вызначэнне спецыфікі пабудовы і выканання фразіроўкі, а таксама матываў, кантрапункту рэчытатыву; 8)расшыфроўка і выкананне музычнай арнаментыкі (трэлі, групета, мардэнт і г.д.); 9)выкананне незнаёмых музычных твораў рознай ступені складанасці і формаў у працэсе чытання нот з ліста.

Неабходна дадаць, што падчас навучання па дысцыпліне «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты» будучыя спецыялісты народна-інструментальнага і духавога мастацтва павінны прафесійна авалодаць базавым інструментам – храматычнай дудкай – сапрана in C, а таксама абавязкова і шэрагам дадатковых духавых інструментаў у наступных групах: 1)свістковыя (разнастайнасці дудак: сапрана in C, альт in G, тэнар in F, бас in C, паршнёвая дудка, парныя дудкі; акарына); 2)язычковыя (жалейка дыятанічная і храматычная; дуда in D, in G; саломка); 3)амбушурныя (драўляная труба).

Акрамя гэтага, студэнты падчас заняткаў па дысцыпліне «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты» павінны азнаёміцца і з такімі традыцыйнымі духавымі народнымі інструментамі беларусаў, як чаротка, рог, свісцёлкі, дудкі з натуральнымі страямі і г.д., а таксама і з ударнымі народнымі інструментамі беларусаў. Безумоўна, працэс авалодання абавязковымі інструментамі павінен ажыццяўляцца па дыдактычным прынцыпе ад прастога да складанага, і адпаведна, паэтапна размяркоўвацца ў лагічнай паслядоўнасці: дудка сапрана in C; акарына in C (in G); жалейка in G (in D); дуда in D (in G); парныя дудкі, саломка; паршнёвая дудка, драўляная труба (азнакамленне); азнакамленне з іншымі традыцыйнымі духавымі народнымі музычнымі інструментамі беларусаў.

Такім чынам, дысцыпліна «Спецыяльныя народныя духавыя інструменты» спрыяе прафесійнаму станаўленню пакуль дэфіцытных выканаўцаў вышэйшай кваліфікацыі на традыцыйных народных духавых інструментах беларусаў, якія атрымліваюць якасную падрыхтоўку у сваёй Alma mater і пасля заканчэння навучальнай установы здольны плённа працаваць у розных прафесійных мастацкіх калектывах (ансамблі,

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

аркестры) у якасці салістаў-выканаўцаў, артыстаў, а таксама ў якасці выкладчыкаў, якія здольны вырашаць складаныя псіхолага-педагагічныя задачы па развіццю творчых навыкаў навучэнцаў у працэсе засваення імі асаблівасцей выканальніцкага мастацтва ігры на самабытных, ўнікальных традыцыйных розных беларускіх народных духавых інструментах.

Спіс літаратуры:

1. Буданков, О.А. Практический курс игры на русских народных духовых и ударных инструментах / О.А. Буданков, М.Б. Вахутинский, В.К. Петров. – М. : Музыка, 1991. – 192 с., нот.
2. Гром, У.М, Крамко, А.Я., Мангушаў, І.А. Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах / У.М. Гром, А.Я. Крамко, И.А. Мангушаў : вучэб.-метад. дапам. – Мінск : Бел. дзяр. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – Ч. 1. Сольнае выкананне. – 259 с.
3. Гром, У.М., Крамко, А.Я., Мангушаў, І.А. Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах / У.М. Гром, А.Я. Крамко, И.А. Мангушаў : вучэб.-метад. дапам. – Мінск : Бел. дзяр. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – Ч. 2. Ансамблевае выкананне. – 217 с.
4. Коротеев, А.Л. Генезис образования специалистов духового исполнительского искусства Беларуси (народно-инструментального, профессионального и любительского) / А.Л. Коротеев // Музыкальное искусство и музыкальное образование на рубеже веков : матер. научных конференций «Беларусь и музыкальное наследие XX столетия: поиски и обретения» (29-30 ноября 2001 г., Минск), «Музыкальное образование в контексте художественной культуры» (10-11 декабря 2002 г., Минск). – Вып. 1. – Минск : Белорус. гос. акад. музыки, 2004. – С. 138-146.
5. Коротеев, А.Л. Дисбаланс квалификационно-педагогических компонентов системы подготовки специалистов профессионального и любительского духового искусства Беларуси / А.Л. Коротеев // Проблемы развития педагогического образования : матер. междунар. науч.-практ. конф., Минск, 17 дек. 2004 г. / Бел. гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол.: К.В. Гавриловец [и др.] ; отв. ред. А.В. Торхов, З.С. Курбыко. – Минск : БГПУ, 2005. – С. 375-377.
6. Коротеев, А.Л. Использование функционально-ролевых игр в процессе подготовки специалистов духового искусства высшей квалификации Беларуси (народные и оркестровые духовые, ударные инструменты) / А.Л. Коротеев // Игровые технологии в современном воспитательном процессе: матер. респ. науч.-практ. конф., 12-13 февр. 2004 г., Мозырь : В 3 ч. Ч. 1. – Мозырь: УО МГПУ, 2004. – С. 18-21.
7. Коротеев, А.Л. Мотивационные и аттестационно-квалификационные аспекты вузовской системы подготовки исполнителей на белорусских народных духовых музыкальных инструментах / А.Л. Коротеев // Высшая школа : проблемы и перспективы : матер.VI междунар. науч.-метод. конф., Минск, 23-24 ноября 2004 г. – Минск : РИВШ, 2004. – С. 165-166.
8. Карацееў, А.Л. Спецыяльнасць «Духавыя інструменты (народныя)» / А.Л. Карацееў // Крытэрыі ацэнкі ведаў абітурыентаў на ўступных экзаменах : метад. указанні / пад агульн. рэд. А.І. Смоліка. – Мінск : Бел. дзярж. ун-т культуры, 2003. – С. 81-84.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ